

ANDRIY OLIYNYK CSsR

LITURGICZNO-SAKRALNE ŹRÓDŁA INSPIRACJI DLA HOMILII PRAWOSŁAWNEJ

THE LITURGICAL INSPIRATION AS A SOURCE FOR THE PREACHING IN ORTHODOX CHURCH

A b s t r a c t. The process of preaching the word of God in the Orthodox Church tradition is linked with the liturgy and sacred space. The preaching of homily during the Divine Liturgy is a sacramental act. Due to sacred space, which could be an inspiration for a preaching, homily can cause converting the congregation. The author considers in the paper about the right place for the preaching in the Orthodox church liturgy. The author pointed also out the mutual influence between homily, sacred space and liturgy. The quoted conclusions can renewal preaching in the Orthodox church tradition.

Key words: homily; Orthodox church; liturgy; sacred space.

Głoszenie słowa Bożego w Kościele prawosławnym jest ściśle związane z tradycją liturgiczną, która kształtowała się przez długie wieki. Obecnie stała się ona jednym z najbardziej cenionych „skarbów” przez wschodnich chrześcijan, bez którego istnienie Kościoła prawosławnego trudno byłoby sobie wyobrazić. Kościół, który się modli w pięknie przyozdobionej świątyni, w klimacie ikon i zapachu kadzidła, przy pięknym śpiewie liturgicznym, nie tylko publicznie wyraża swoją wiarę, wzrasta jako wspólnota ludzi pielgrzymujących do królestwa Bożego, ale równocześnie przygotowuje się do podjęcia dzieła misyjnego poprzez uczestnictwo w Ofierze Eucharystycznej. Jest

---

Dr ANDRIY OLIYNYK, CSsR – kapłan greckokatolicki, kierownik Katedry Teologii Pastoralnej, Ukraiński Uniwersytet Katolicki we Lwowie; adres do korespondencji: ul. Khutorivka 35a, 79070 Lviv (Ukraina); e-mail: solonua@ucu.edu.ua

to źródło formacji dla człowieka, który uczestniczy w owym pięknym „teatrze zbawienia”. Trzeba zaznaczyć, że nie tylko dla wiernych świeckich, uczestniczących w zgromadzeniu liturgicznym, pojawia się wyjątkowa szansa na dokonanie przemiany życiowej w klimacie *sacrum*. Także dla kaznodziei prawosławnego kontekst liturgiczny może stać się źródłem inspiracji do lepszego zrozumienia sensu jego posłannictwa, do odnowy formy i treści głoszonej przez niego homilii, aby jego posługa na ambonie była nie tylko „prawosławna”, ale też twórcza, ciekawa, motywująca słuchaczy do nawrócenia i wzrastania w wierze i miłości.

Homilia to akt liturgiczny. Dlatego warto najpierw odpowiedzieć na pytania o jej istotę, czyli ukazać jej właściwe miejsce w Boskiej Liturgii oraz sprecyzować funkcje, które pełni w czasie Eucharystii sprawowanej w duchu tradycji prawosławnej. Przedstawienie homilii jako integralnej części Ofiary Eucharystycznej pomoże udzielić odpowiedzi na pytania, które dziś są stawiane przez teologów prawosławnych A. Schmemanna i S. Halvorsena¹: w jakim związku pozostają Liturgia i homilia? Kto z duchownych jest uprawniony do wygłaszania homilii? Czy istnieje możliwość sprawowania Boskiej Liturgii bez przepowiadania?

1. HOMILIA INSPIROWANA STRUKTURĄ BOSKIEJ LITURGII

Nie licząc proskomidii, jako wstępnego przygotowania, Boska Liturgia składa się z dwóch części: liturgii słowa (katechumenów) oraz liturgii eucharystycznej (wiernych). W pierwszym wrażeniu są to niejako dwie odrębne celebracje liturgiczne – liturgia słowa i liturgia sakramentu. Dla S. Halvorsena podkreślanie autonomii obu części Boskiej Liturgii jest poważnym błędem². Większość znawców liturgiczno-homiletycznej tradycji prawosławnej

---

¹ A. SCHMEMANN, *Sacrament and Orthodoxy*, St. Vladimir's Seminary Press, New York City 1965; S. HALVORSEN, *Encountering the Word: From a Bipartite Understanding of Word and Sacrament towards a Holistic Perspective on the Eucharistic Liturgy*, Drew University, Madison New Jersey 2002.

² Kwestia interpretacji Boskiej Liturgii jako wydarzenia, które składa się z dwóch części: *liturgii katechumenów* oraz *liturgii wiernych*, była szeroko dyskutowana w ramach odnowy liturgicznej w latach 70-tych XX wieku również wśród teologów prawosławnych. Do powstania dyskusji na ów temat przyczyniły się dzieła teologiczne niektórych teologów łacińskich, zwłaszcza Józefa Jungmanna (1830-1885) oraz Gregory'ego Dixy (1901-1952). Prawosławni nie zgadzali się z tym, że można celebrować liturgię słowa niezależnie od liturgii eucharystycznej. Dodatkowym argumentem, który przemawiał za takim stanowiskiem, był moment wygłoszenia

stara się unikać „dualistycznego” podejścia do liturgii³, zwracając uwagę na fakt, że tradycja nie zna przeciwstawiania słowa sakramentowi, a samo wygłoszenie słowa Bożego na Boskiej Liturgii zawsze ma charakter sakramentalny⁴. Formalny podział Liturgii na dwie części może doprowadzić do oderwania homilii od całej akcji liturgicznej, a nawet do odseparowania celebracji liturgicznej od głoszenia Ewangelii. A. Schmemmann stwierdza, że „w Kościele prawosławnym liturgia słowa jest także liturgią sakramentalną, ponieważ sam sakrament jest ewangeliczny. Jest on manifestacją słowa. Odkąd pojawiła się błędna dychotomia między tymi pojęciami, coraz trudniej jest zrozumieć prawdziwe znaczenie słowa «sakramentalność» w jego głębokim sensie”⁵.

Powyższe refleksje wskazują, że duchowość Boskiej Liturgii nie pozwala odseparować proklamacji Słowa od konsekracji Kielicha. Dzięki tej naturalnej symbiozie sakrament w pełni aktualizuje się tylko wtedy, gdy po przeczytaniu Ewangelii następuje Liturgia Eucharystyczna, zaś wygłoszenie homilii staje się „budowaniem mostu”, czyli zapowiedzią „następnego” wydarzenia liturgicznego, spajając dwie nierozdzielne celebracje w jedną „konstrukcję”. I nie jest problemem to, że homilia różni się formą od innych obrzędów (jest recy-

---

homilii postrzeganej przez teologów prawosławnych jako element jednoczący zgodnie z myślą Ojców Kościoła, według których ma ona zadanie połączenia dwóch części Boskiej Liturgii w jedną i nierozdzielną całość. S. HALVORSEN, *The Context of the Eucharistic Liturgy*, w: *Preaching at the Double Feast. Homiletics for Eucharistic Worship*, red. M. Monshau, Liturgical Press, Collegeville, Minnesota 2006, s. 115-116.

³ A. SCHMEMANN, *Sacrament and Orthodoxy*, s. 38.

⁴ Wszystkie słowa, wypowiedziane w Boskiej Liturgii, mają charakter sakramentalny, gdyż sprawowanie sakramentu nie ogranicza się jedynie do wypowiedzenia słów konsekracji. Celebracji każdego z siedmiu sakramentów zawsze towarzyszy słowo, które jest wyrazem dziękczynienia Bogu Ojcu za dar zbawienia w Chrystusie i dokonuje się przez używanie ludzkiego języka. Słowo otrzymuje więc moc sakramentalną wtedy, gdy człowiek, korzystając z daru mowy i nawiązując kontakt z Bogiem, odpowiada na Boży apel w różnych sytuacjach życiowych. To poprzez język przebóstwa on własną naturę. Widać to chociażby z kompozycji Boskiej Liturgii, którą od początku do końca przenika śpiew, przybierając postać nieustannego dialogu z Bogiem; jest to czas, w którym nie ma miejsca nawet na chwilę ciszy, wolnej od słowa wypowiedzianego przez wiernych lub kapłana. Być może to właśnie dlatego w tekstach liturgicznych nie ma dodatkowych wprowadzeń do poszczególnych części Eucharystii, np. do anafory czy komunii, ani momentów zatrzymania się wtedy, gdy kończy się jedna, a zaczyna się inna akcja. Jeżeli całościowo pojmujemy Boską Liturgię jako czynność języka i jednocześnie sakramentalną, to homilia zawsze będzie ujmowana w jej kontekście. W ten sposób zajmuje miejsce na równi z innymi gestami i czynnościami liturgicznymi, uważanymi za sakramentalne w ścisłym tego słowa znaczeniu. S. HALVORSEN, *The Context of the Eucharistic Liturgy*, s. 118-119.

⁵ A. SCHMEMANN, *For the Life of the World*, St. Vladimir's Seminary Press, New York City 1965, s. 33.

towana, improwizowana, bez stałych gestów czy gotowych tekstów). Ten fakt nie tylko nie usuwa jej ze sfery sakramentalności, a nawet wzmacnia działanie Boga w sakramencie słowa poprzez dodatkowy, specyficzny sposób werbalizacji, manifestacji oraz interpretacji Jego Objawienia⁶.

Taka integralna wizja Boskiej Liturgii nie pozwala traktować homilii jako czegoś obcego w liturgii, elementu, który można czasem pominąć (np. podczas wakacji lub przez pośpiech) albo przesunąć jej wygłoszenie pod koniec Liturgii, redukując proklamację słowa Bożego do formatu ogłoszeń duszpasterskich. Wydaje się, że praktyka powrotu do głoszenia homilii w czasie Boskiej Liturgii, dzięki podobnym dyskusjom liturgicznym, wraca do Kościołów prawosławnych, i po długich wiekach „dyskryminacji” słowa głoszonego i lekceważenia przekazu homiletycznego podczas celebracji Eucharystii pojawia się świadomość, że homilia jest konstytutywnym elementem liturgii. I rzeczywiście, podobnie jak bez złożenia w ofierze chleba i wina sprawowanie Boskiej Liturgii jest niemożliwe, niemożliwe jest również sprawowanie Eucharystii bez wygłoszenia homilii⁷. Ma prawo wygłaszać ją biskup lub kapłan, czyli osoba przewodnicząca Eucharystii, której posługa pozwala ludowi karmić się Słowem i Chlebem życia⁸.

2. HOMILIA INSPIROWANA ELEMENTAMI PRZESTRZENI SAKRALNEJ

Oprócz Boskiej Liturgii dodatkowym kontekstem bezpośrednio związanym z Eucharystią i źródłem inspiracji dla homilii prawosławnej jest przestrzeń sakralna, czyli samo wnętrze świątyni, w której słowo Boże jest wygłaszane, a także przedmioty znajdujące się w cerkwi: ikony, ikonostas, kadzidło, zapalone świece i świeczniki, księgi liturgiczne, ołtarz, patena, kielich itp. Ich obecność pomaga kaznodziei skuteczniej głosić Ewangelię, gdyż z ich pomocą wierzący człowiek łatwiej nabywa doświadczenia religijno-mistagogicznego⁹.

Świątynia, która w prawosławiu jest bogato przyozdobiona tak na zewnątrz, jak i w środku, wskazuje na istnienie pięknej rzeczywistości nadprzyrodzonej, a jednocześnie niewidzialnej dla ludzkiego oka, zapraszając ludzi

---

⁶ T. CLARK, *The Function and Task of Liturgical Preaching*, „St Vladimir’s Theological Quarterly” 1(2001), s. 26-27.

⁷ S. HALVORSEN, *The Context of the Eucharistic Liturgy*, s. 118-119.

⁸ Настольная Книга Священнослужителя, т. 5, Издание Московской Патриархии, Москва 1986, s. 23-25, 29-31.

⁹ S. HALVORSEN, *The Context of the Eucharistic Liturgy*, s. 112.

do zastanowienia się nad tym, co duchowe i co nie przemija, lecz trwa i znajduje swoją kontynuację w królestwie Bożym¹⁰. Dlatego cerkiew to nie tylko zwykły dom, w którym wierni gromadzą się na modlitwę, lecz przestrzeń, w której spotykają się dwa światy: niebiański i ziemski. To, co dzieje się w świątyni podczas modlitwy, można określić jako moment zstąpienia Boga ku ludziom (ανάβασις). Owa dobrowolna kenoza Pana Boga zaprasza człowieka, aby ten bez wahania przyjął zaproszenie do udziału w królestwie Bożym, czyli wznosił się ku niebu (κατάβασις), poddając się przeobstąpieniu (θέωσις)¹¹. Dlatego homilia, wprowadzająca słuchacza w misterium zbawienia, łączy w sobie interpretację odwiecznego słowa Bożego, zawartego w Biblii, z odkrywaniem śladów obecności Boga w codziennej rzeczywistości ziemskiej. Kaznodzieja, inspirowany wnętrzem świątyni, winien w swoim przemówieniu umiejętnie ukazywać możliwość wzajemnej integracji obu tych rzeczywistości w życiu człowieka.

Pisarze wczesnochrześcijańscy, Laktancjusz (250-330) oraz Pseudo-Dionizy Areopagita (V-VI w.), podkreślają, że nadprzyrodzona rzeczywistość otwiera się dla człowieka nie nagle i bezpośrednio¹², lecz powoli i za pośrednictwem obrazów oraz znaków służących jako środek pomocniczy w procesie poznania rzeczy nadprzyrodzonych i wiecznych. Ułatwiają one każdemu wierzącemu wkroczenie w przestrzeń wiary¹³. Ważną rolę w procesie kontaktowania się ze światem nadprzyrodzonym odgrywają w prawosławiu ikony, których w świątyniach jest wiele. W teologii chrześcijańskiego Wschodu, który nie uległ tendencjom ikonoklastycznym, obrazy i ich funkcja w liturgii nabierają właściwego znaczenia w perspektywie Wcielenia Chrystusa. Dzięki inkarnacji Słowa Bożego człowiek na ziemi otrzymał wyjątkową możliwość oglądania niewidzialnego Boga, który pozostawał niezglębioną tajemnicą, aż do momentu połączenia boskiej natury Jezusa z ludzką. Ikony to milczący świadkowie Odkupienia, gdyż w nich aktualizują się dwa ważne aspekty działania Chrystusa: głoszenie prawdy oraz przekazanie łaski Bożej¹⁴. Homi-

¹⁰ А. МЕНЬ, *Таинство, Слово и Образ, Жизнь с Богом*, Брюссель 1969, s. 11-12.

¹¹ А. ОЛИУНЫК, Συγκατάβασις τὸ φαινόμενον. *Interpretacja reguł kaznodziejskich św. Jana Chryzostoma w pismach Anthony'ego Coniarisa jako przykład współczesnej homiletyki prawosławnej*, Homo Dei, Kraków 2013, s. 57.

¹² В. БЫЧКОВ, *2000 лет христианской культуры sub specie aesthetica*, t. 1: *Раннее христианство. Византия*, Университетская Книга, Москва-Санкт-Петербург 1999, s. 338.

¹³ Tamże, s. 339.

¹⁴ Т. ŠPIDLIK, *Duchowość chrześcijańskiego Wschodu. Przewodnik systematyczny*, Bratni Zew, Kraków 2006, s. 389.

lia oraz ikona służą podobnemu celowi ze względu na słuchacza, gdyż są narzędziami służącymi do wprowadzenia go w świat niebiański (słowo i obraz stają się niejako „oknem”, poprzez które można „zobaczyć” Boga) i stwarzają warunki sprzyjające kontemplacji. W ujęciu myśli prawosławnej kaznodzieja, jako siewca słowa, upodabnia się do „ikonopisarza”, gdyż poprzez werbalizację świata nadprzyrodzonego adaptuje wiedzę o niepoznawalnym Bogu do zdolności percepcyjnych człowieka, wprowadzając go w niezgłębioną tajemnicę Stwórcy¹⁵.

Oprócz swego praktycznego zastosowania ołtarz, artystycznie opracowana księga Ewangelii, świece oraz naczynia liturgiczne pełnią także rolę symboli wskazujących na Chrystusa obecnego wśród swego ludu. Zadaniem homilii jest wiernie tłumaczyć zawarte w Biblii słowo Boże, aby uczestnicy zgromadzenia modlitewnego mogli osobiście spotkać Jezusa Chrystusa zwracającego się do nich ze swoim słowem, podobnie jak to dokonało się w przypadku uczniów zmierzających do Emaus (Łk 24,13-31). Wtedy też, gdy usłyszą słowa Jezusa, będą mogli rozpoznać w Nim Zbawiciela¹⁶.

3. HOMILIA INSPIROWANA DYNAMIZMEM WSPÓLNOTY LITURGICZNEJ

Kościół prawosławny to przede wszystkim mikrowspólnota parafialna, która modli się, a przez modlitwę liturgiczną wzrasta i przygotowuje się do misji w świecie¹⁷. Z aktywności na polu liturgicznym wyrasta również „reguła wiary” chrześcijanina prawosławnego, czyli ugruntowują się prawdy dogmatyczne, stanowiące podstawę wzrostu duchowego oraz treść działalności misyjnej¹⁸. Dlatego homilia, będąca źródłem nauczania katechetycznego oraz proklamacji misyjnej, jest wydarzeniem mającym miejsce we wspólnocie, która się modli, uczestniczy w sakramentach, a więc osobiście komunikuje się z Bogiem i rozwija się. „Wystąpienie z ambony” nie jest tylko kwestią

---

¹⁵ Tamże, s. 389-390; A. OLIYNYK, Συγκριτική τὸ φαινόμενον. *Interpretacja reguł kaznodziejskich św. Jana Chryzostoma w pismach Anthony'ego Coniarisa jako przykład współczesnej homiletyki prawosławnej*, s. 57.

¹⁶ Tamże, s. 58; T. CLARK, *The Function and Task of Liturgical Preaching*, s. 44.

¹⁷ F. HAHN, *The Worship of the Early Church*, Fortress, Philadelphia, Pennsylvania 1973, s. 105.

¹⁸ Я. СТАМУЛИС, *В помощь тем, кто проповедует о Христе*, <http://www.cdrm.ru/ke-rigma/katehiz/mission/teol-mis/mis12.htm> (dostęp: 14.10.2007).

samego kaznodziei, lecz wydarzeniem, w którym dochodzą do głosu i werbalizują się aktualne problemy, zmartwienia i wątpliwości ludu Bożego¹⁹.

Wspólnota wierzących, która we właściwy sposób tworzy liturgię Kościoła i nią żyje, staje się odporna na wszelkie herezje, gdyż modli się sformułowaniami dogmatycznymi. Według myśli teologa prawosławnego G. Florovsky'ego, „chrześcijaństwo jest religią liturgiczną”²⁰, gdyż Kościół buduje się, spełniając akty liturgiczne²¹. Modlitwa prawdami wiary oddziałuje na życie każdego wierzącego, a to z kolei umożliwia mu po zakończeniu liturgii w pełni poświęcić siebie dziełu misyjnemu i posłudze na rzecz bliźnich. Jako świadek wielkich wydarzeń zbawczych, uczestnik akcji liturgicznej ma prawo oraz obowiązek być zwiastunem Dobrej Nowiny w świecie. Dlatego homilia, wypełniona dynamizmem wspólnototwórczym oraz misyjnym, winna odznaczać się entuzjazmem²², jej przesłanie ma wypływać z wiary, a formą przekazu ma być słowo żywe, swobodnie wygłaszane i treściwe²³.

Różnice w rytach oraz w charakterze celebracji liturgicznych, typowych dla prawosławnych wspólnot lokalnych (autokefalicznych lub autonomicznych), nie osłabiają u wiernych poczucia przynależności do jednego Ciała Chrystusowego – Kościoła, którego Głową jest Jezus Chrystus. Specyficzne cechy narodowe i mentalnościowe nie mogą bowiem być przeszkodą dla budowania jedności w Kościele, gdyż w perspektywie wiary w jednego Zbawiciela i w Jego Ewangelię wszelkie różnice w zewnętrznych czynnościach liturgicznych (językowe, kulturowe, zwyczajowe) nie mają żadnego znaczenia dla autentycznej komunii duchowej, osiągającej swój szczyt w koinonii eucharystycznej prawosławnych Kościołów siostrzanych²⁴. Niezachwiana wiara w Boga, która jest przekazywana

---

¹⁹ A. OLIYNYK, Συγκατάβασις τὸ φανόμενον. *Interpretacja reguł kaznodziejskich św. Jana Chryzostoma w pismach Anthony'ego Coniarisa jako przykład współczesnej homiletyki prawosławnej*, s. 183-186.

²⁰ G. FLOROVSKY, *The Elements of Liturgy in the Orthodox Catholic Church*, „One Church” 1-2(1959), s. 24.

²¹ T. STYLIANOPOULOS, *Christ, Church and Preacher: The Living Sources for Preaching*, w: *God's Living Word. Orthodox and Evangelical Essays On Preaching*, red. T. Stylianopoulos, Holy Cross Press, Brookline, Massachusetts 1983, s. 84.

²² A. CONIARIS, *God's Fullness for Our Emptiness*, Light And Life Publishing Co, Minneapolis, Minnesota 1999, s. 106.

²³ A. CONIARIS, *Preaching the Word of God*, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Massachusetts 1983, s. 130.

²⁴ М. БЕНДИК, *Unіo як Communio: до питання про характер між церковних взаємин і модель церковної єдності*, „Метров” 12(2015), s. 99-100.

przede wszystkim za pośrednictwem homilii, upodabnia wiernych do Chrystusa i czyni z nich świątynię Ducha Świętego²⁵.

Liturgia Kościoła tworzy wspólnotę na dwóch płaszczyznach: „uniwersalnej”, gdyż umacnia Mistyczne Ciało Chrystusa, wspólnotę ponadziemską i pozaczasową, Kościół uwielbiony i ziemski, a także „lokalnej”, przyczyniając się do ilościowego oraz jakościowego wzrostu widzialnej wspólnoty uczniów Chrystusa na określonym etapie jej historii²⁶. Dlatego przygotowując się do sprawowania Boskiej Liturgii i wygłaszając słowo Boże, kaznodzieja musi być świadomy własnej odpowiedzialności za wierny przekaz Dobrej Nowiny. Przepowiadanie liturgiczne nie może być czymś autonomicznym w stosunku do nauczania hierarchii kościelnej, lecz winno pozostawać w ścisłej łączności z całym Kościołem i jego długą tradycją²⁷. Chodzi więc o to, żeby umiejętnie „przetłumaczyć” na język zrozumiały zbawcze słowo Boga i pomóc usłyszeć je Kościołowi, aby jako „żywe i skuteczne” (Hbr 4,12) mogło urzeczywistnić się w życiu wyznawców Chrystusa²⁸.

Liturgia nie tylko kształtuje Kościół wewnętrznie, czyli duchowo, ale tak samo i zewnętrznie, przyczyniając się poprzez udział w dziele misyjnym Kościoła do pomnożenia liczby wyznawców Chrystusa. Dlatego sprawowanie Eucharystii wznosi Kościół na niebiosa razem z Chrystusem, a równocześnie motywuje go do powrotu na ziemię, aby wypełnić Jego imperatyw misyjny skierowany do wierzących²⁹. Każda celebrowana eucharystyczna kończy się Bożym wezwaniem skierowanym do Kościoła, aby niósł Ewangelię światu, podobnie jak Jezus posłany przez Ojca głosił ludziom Jego miłość³⁰. Dlatego przyjęta do serca Ewangelia i Ciało Chrystusa mają zaowocować w życiu wierzących, nadając relacjom społecznym kształt zgodny z wartościami chrześcijańskimi, aby uczniowie Jezusa swoim przykładem mogli pociągnąć innych do naśladowania. Liturgia Kościoła daje wierzącym siłę do dawania owego świadectwa. Przez to misja Jezusa we

²⁵ F. HAHN, *The Worship of the Early Church*, s. 105; T. STYLIANOPOULOS, *Christ, Church and Preacher: The Living Sources for Preaching*, s. 84.

²⁶ A. OLIYNYK, Συγκατάβασις τὸ φανόμενον. *Interpretacja reguł kaznodziejskich św. Jana Chryzostoma w pismach Anthony'ego Coniarisa jako przykład współczesnej homiletyki prawosławnej*, s. 65-66.

²⁷ S. HARAKAS, *The Occasion, Situation and Context of the Sermon*, w: *God's Living Word. Orthodox and Evangelical Essays On Preaching*, red. T. Stylianopoulos, Holy Cross Press, Brookline, Massachusetts 1983, s. 100-101.

²⁸ Т. НОРКО, *The Liturgical Sermon*, „St Vladimir's Theological Quarterly” 2-3(1997), s. 175.

²⁹ A. SCHMEMANN, *The Missionary Imperative in the Orthodox Tradition*, w: *The Theology of the Christian Mission*, red. G.H. Anderson, SCM Press, London 1961, s. 255-256.

³⁰ Я. СТАМУЛИС, *В помощь тем, кто проповедует о Христе*.

współczesnym świecie jest kontynuowana, a aktywność misyjną chrześcijan można określić jako „liturgię po liturgii” – przedłużenie zbawczego kairosu liturgicznego w zwykłej ludzkiej codzienności³¹.

Homilia musi wzywać słuchaczy do działania, uświadamiając im konieczność wypełnienia ich misji w świecie. Dlatego jest rzeczą ważną, by w procesie przygotowania się do głoszenia słowa Bożego kaznodzieja postawił sobie jasny cel uwzględniający wezwanie słuchaczy do wypełnienia konkretnych zadań służących propagowaniu wartości moralnych w zsekularyzowanym społeczeństwie³². Chodzi o apel skierowany do chrześcijan o zaangażowanie się w walkę ze współczesnym pogaństwem, zmierzającym do usunięcia Boga z życia świata i ludzi. Homilia, podobnie jak cała liturgia Kościoła, powinna uformować uczestników tak, aby przychodząc na liturgię jako „uczniowie”, odchodzili po jej zakończeniu jako „apostołowie”³³.

*

Dla Kościoła prawosławnego życie liturgiczne jest źródłem wzrostu niezachwianej wiary i pogłębienia życia moralnego jego wyznawców, czyli dzięki ortopraktyce obrzędowej umacnia się ortodoksja nadająca kierunek ludzkiej egzystencji. W całym bogactwie tradycji liturgicznej chrześcijańskiego Wschodu proces głoszenia słowa Bożego z ambony jest ściśle powiązany z czynnościami liturgicznymi i przestrzenią sakralną, przyczyniającymi się do rozwoju teorii i praktyki przepowiadania. Homilia, której wygłoszenie jest aktem w pełni sakramentalnym, zajmuje doniosłe miejsce w środowisku sakralno-liturgicznym. Jej zadaniem jest towarzyszenie człowiekowi w jego osobistym procesie nawrócenia, uświęcenia i zbawienia, stwarzając mu możliwość osobistego spotkania z Jezusem Chrystusem obecnym wśród modlącego się zgromadzenia wiernych. Homilia prawosławna winna być także przestrzenią aktualizacji słowa Bożego, dokonującej się poprzez podejmowanie w niej aktualnych tematów i stosowanie zrozumiałego i żywego języka. Dzięki temu może ona motywować słuchaczy do prowadzenia aktywności misyjnej w środowisku, w którym żyją i działają, przyczyniając się tym samym do rozszerzania się królestwa Bożego w świecie.

---

³¹ A. CONIARIS, *Let Us Commit Ourselves and One Another and Our Whole Life to Christ Our God*, Light And Life Publishing Co, Minneapolis, Minnesota 1997, s. 70-71.

³² A. CONIARIS, *Standing on the Sidelines*, „The Orthodox Observer” 11(1956), s. 274.

³³ A. CONIARIS, *Preaching the Word of God*, s. 28-29.

BIBLIOGRAFIA

- CLARK T., The Function and Task of Liturgical Preaching, „St Vladimir’s Theological Quarterly” 1(2001), s. 25-53.
- CONIARIS A., God’s Fullness for Our Emptiness, Light And Life Publishing Co, Minneapolis, Minnesota 1999.
- CONIARIS A., Let Us Commit Ourselves and One Another and Our Whole Life to Christ Our God, Light And Life Publishing Co, Minneapolis, Minnesota 1997.
- CONIARIS A., Preaching the Word of God, Holy Cross Orthodox Press, Brookline, Massachusetts 1983.
- CONIARIS A., Standing on the Sidelines, „The Orthodox Observer” 11(1956), s. 274.
- FLOROVSKY G., The Elements of Liturgy in the Orthodox Catholic Church, „One Church” 1-2(1959), s. 20-27.
- HAHN F., The Worship of the Early Church, Fortress, Philadelphia, Pennsylvania 1973.
- HALVORSEN S., Encountering the Word: From a Bipartite Understanding of Word and Sacrament towards a Holistic Perspective on the Eucharistic Liturgy, Drew University, Madison New Jersey 2002.
- HALVORSEN S., The Context of the Eucharistic Liturgy, w: Preaching at the Double Feast. Homiletics for Eucharistic Worship, red. M. Monshau, Liturgical Press, Collegeville, Minnesota 2006.
- HARAKAS S., The Occasion, Situation and Context of the Sermon, w: God’s Living Word. Orthodox and Evangelical Essays On Preaching, red. T. Stylianopoulos, Holy Cross Press, Brookline, Massachusetts 1983, s. 99-112.
- НОРКО Т., The Liturgical Sermon, „St Vladimir’s Theological Quarterly” 2-3(1997), s. 175-182.
- OLIYNYK A., Συγκατάβασις τὸ φαίνόμενον. Interpretacja reguł kaznodziejskich św. Jana Chryzostoma w pismach Anthony’ego Coniarisa jako przykład współczesnej homiletyki prawosławnej, Homo Dei, Kraków 2013.
- SCHMEMANN A., For the Life of the World, St. Vladimir’s Seminary Press, New York City 1965.
- SCHMEMANN A., Sacrament and Orthodoxy, St. Vladimir’s Seminary Press, New York City 1965.
- SCHMEMANN A., The Missionary Imperative in the Orthodox Tradition, w: The Theology of the Christian Mission, red. G.H. Anderson, SCM Press, London 1961, s. 250-257.
- ŠPIDLIK T., Duchowość chrześcijańskiego Wschodu. Przewodnik systematyczny, Bratni Zew, Kraków 2006.
- STYLIANOPOULOS T., Christ, Church and Preacher: The Living Sources for Preaching, w: God’s Living Word. Orthodox and Evangelical Essays On Preaching, red. T. Stylianopoulos, Holy Cross Press, Brookline, Massachusetts 1983, s. 75-92.
- БЕНДИК М., Унію як Communio: до питання про характер між церковних взаємин і модель церковної єдності, „Метров” 12(2015), s. 99-113.
- БЫЧКОВ В., 2000 лет христианской культуры sub specie aesthetica, t. 1: Раннее христианство. Византия, Университетская Книга, Москва–Санкт-Петербург 1999.
- МЕНЬ А., Таинство, Слово и Образ, Жизнь с Богом, Брюссель 1969.
- Настольная Книга Священнослужителя, t. 5, Издание Московской Патриархии, Москва 1986.
- СТАМУЛИС Я., В помощь тем, кто проповедует о Христе, <http://www.cdrm.ru/kerigma/katechiz/mission/teol-mis/mis12.htm> (dostęp: 14.10.2007).

LITURGICZNO-SAKRALNE ŹRÓDŁA INSPIRACJI
DLA HOMILII PRAWOSŁAWNEJ

S t r e s z c z e n i e

W tradycji prawosławnej głoszenie słowa Bożego jest powiązane z czynnościami liturgicznymi, a w związku z tym z przestrzenią sakralną. Homilia, która jest głoszona podczas sprawowania Boskiej Liturgii, jest w pełni aktem sakramentalnym. Jego celem jest dokonanie przemiany w życiu człowieka dzięki doświadczeniu *sacrum*. W artykule zostało omówione zagadnienie symbiozy liturgii i homilii w tradycji prawosławnej. W zaprezentowanej refleksji teologiczno-pastoralnej wskazano ich wzajemne wpływy. Nadrzędnym celem artykułu jest odpowiedź na pytanie: jak kontekst liturgiczno-sakralny może stać się dla kaznodziei źródłem odnowy treści głoszonego słowa.

Słowa kluczowe: homilia; Kościół Prawosławny; liturgia; przestrzeń sakralna.